

MOSINA ILDIKÓ¹

Kína fejlődési modelje

China's development model

China has developed enormously in the last 30 years. Its economic growth has been steady since the announcement of the "reform and opening up" policy. Thanks to the reforms, China has stepped on an export-oriented development path, which has earned the country the position of the world's largest exporter.

Owing to these successes, the global opinion has been formed that a "Chinese Model" exists. But does it really exist? What will the future bring? I tried to answer these questions and examined China's development from the early beginning until nowadays, till the economic crisis. In contrast to the quantitative development, quality is much more important in the 21st century for China, in order that it can build a knowledge-based economy and innovative society. This represents a "new Chinese model" that focuses on a much more human-oriented, sustainable development.

Kína az elmúlt néhány évtizedben gazdaságilag, politikailag, nemzetközi tekintélyét és befolyását tekintve egyaránt megerősödött. Mindezek a változások azonban nem csak a gazdasági és a politikai, hanem a szellemi, tudományos eredmények terén is megmutatkoztak.

A modern korban nincs még egy olyan ország, amely három évtizeden keresztül 10% feletti éves GDP növekedést tudott volna felmutatni. Ez a rendkívüli növekedési ütem egy tudatosan kidolgozott modernizációs stratégia és az ennek végrehajtását elősegítő, központilag irányított gazdaságpolitika eredménye, amely fő céljának az ország iparosítását, exportorientált, nemzetközileg is versenyképes kínai ipar kiépítését tekintette. A reformok azonban ezidáig főként a gazdaságot érintették, a politikai rendszer újjászervezése egyelőre várat magára.

Az 1978-tól kezdődő reformok sikerességét, a jól megválasztott modernizációs stratégiát tükrözi, hogy míg 1978-ban 148 dollár volt az egy főre eső GDP, addig 2005-re ez a szám 1700 dollárra rúgott, 2010-re pedig megközelítette a 4300 dollárt.²

Kína nemzetközi nyitása, az exportorientált modernizációs stratégiája nem csak azt jelentette, hogy a kínai termékek tömegesen megjelentek a világpiacon, hanem egyben azt is, hogy a világ legnépesebb piaca vált elérhetővé. Kína a liberalizációval elérte, hogy a világgazdaság egyik dinamikus és meghatározó kereskedelmi és

¹ A szerző 2011-ben végzett a Budapesti Gazdasági Főiskola Külkereskedelmi Karának Nemzetközi Tanulmányok mesterszakán

² Meisel Sándor – Somai Miklós – Vígvári Gábor – Völgyi Katalin: Kína változó szerepe a világgazdaságban és a WTO-ban

<http://www.chinanetwork.hu/portal/downloads/MAGYAR/publikacio/2008%20tanulmanyok/4-04-Meisel%20et%20al.pdf> letöltés ideje: 2011.03.13., 15:41

befektetési célpontja is lett. Az egyre erőteljesebb integrálódása a világgazdaságba pedig egész Ázsiában előmozdította és felgyorsította a liberalizációs folyamatokat.

A nyitás csúcspontja a WTO-hoz való csatlakozás volt 2001-ben. Ez a történelmi esemény hozzásegítette Kínát ahhoz, hogy a világ gazdasági motorjává váljon. Így 2011-ben elmondhatjuk, hogy Kína a világon a legnagyobb exportőr, hatalmas devizatartalékokkal rendelkezik, az éves GDP növekedés rendre 10% körül van, tehát méltán megérdemli, hogy a világ felfigyeljen rá. Az elmúlt néhány évben rendre jelennek is meg tanulmányok, könyvek, cikkek, értekezések a „kínai modelről”. De vajon létezik-e egyáltalán „kínai model”? Tehetjük fel a kérdést, hiszen amellett, hogy Kína hatalmas fejlődést mutatott az elmúlt harminc évben, és különösen az ezredforduló után számottevőek az eredmények, azonban a sikernek komoly ára is volt. Kína talán sosem szembesült olyan környezetvédelmi és társadalmi problémákkal mint ma. Az erőltetett iparosítás igen nagy terhet rótt a környezetre, ezáltal az emberek életminőségére. A tengerparti területek fejlesztésével, és a fokozott urbanizáció következtében igen éles jövedelmi szakadék alakult ki a keleti és a nyugati régió, valamint a városi és a vidéki lakosság között. A gazdaságban elburjánzott a korrupció. A szigorú születésszabályozás, illetve az abortuszhoz való túlságosan liberális hozzáállás hozzájárult ahhoz, hogy ma már a leggyorsabban öregedő társadalmak élén áll. Mindezek a negatív hatások bizonyos szakértők körében kétséget ébresztenek - véleményem szerint joggal -, hogy ez valóban egy tudatosan kialakított gazdaságpolitikai koncepció volt-e, amit Kína az 1970-es évek vége óta követ, vagy pedig egy kísérletezés, amely részben igen pozitív, részben viszont meglehetősen negatív következményekkel járt.

Létezik-e „kínai model”? Van-e létalapja a Joshua Cooper Ramo által megalkotott pekingi konszenzusunak, amelyet a washingtoni konszenzussal szemben hoz fel? Ramo azt mondja, a washingtoni konszenzus elbukott, a fejlődő országok csalódtak benne, több hátránnyal jártak a John Williamson és a Bretton Woods-i szervezetek, az IMF, a Világbank és az Egyesült Államok pénzügyminisztériumának pontjai, mint előnnyel. Hiába nyilatkozta Williamson, hogy ő a latin-amerikai államok számára próbált megoldási javaslatot tenni, de az elméletét félreértelmezték, és minden fejlődő ország számára követendő programnak állították be. A lényegen nem változtat a magyarázkodás: egyes államok, amelyek a washingtoni pontokat követték, komoly fizetési mérleg problémákkal küzdöttek, és szinte teljesen eladósodtak. Így természetes reakciónak könyvelhető el a fejlődők részéről, hogy a kínai gazdaságpolitikai stratégiával szimpatizálnak. Annál is inkább, mert a 2009-2010-es válságból egyedül Kína tudott viszonylag kevés veszteséggel kilábalni, elkerülték a súlyos pénzügyi veszteségek, és meg tudta tartani a fejlődési ütemét.

A kínai vezetők azonban a sikerek ellenére óva intik a közvéleményt attól, hogy a pekingi konszenzus terminológiát használják, vagy egy „kínai modelről” beszéljenek. A visszafogottság és a mértékletesség jellemzi őket továbbra is, ami talán Konfuciusz tanításaiból ered. Bár Kína pontosan, reálisan látja a helyét a világban, mégsem hagyja, hogy az önteltség gátat szabjon a további fejlődésnek. A kormány és a szakértők véleménye ugyanis egybehangzó ezen a téren: Kína még nem ért az út végére, még nem állapodhat meg, számos területen szükségesek még a reformok, a jelenlegi helyzet nem kielégítő, a cél egy „harmonikus társadalom” kialakítása, amelyben nincsenek feszültségek. A megváltozott nemzetközi környezet is arra

kényszerítette a kormányt, hogy revideálja korábbi stratégiáját, és az eddigi exportorientált, extenzív fejlődési mód helyett egy sokkal humánusabb, a társadalmi igényeknek megfelelő, a belső keresletre összpontosító programtervet állított össze.

Tehát, ha arra a megállapításra jutunk, hogy létezik „kínai model”, akkor felmerül a kérdés: mi várható ezután? Hogyan alakul át a korábbi fejlődési model egy a 21. század követelményeinek és kihívásainak megfelelő, ahhoz alkalmazkodó stratégiává? Képes lesz-e a kormány beteljesíteni azt az utat, amelyet Teng Hsziao-ping (Deng Xiaoping) 1978-ban a „reform és nyitás” politikájával elindított? Egyáltalán kiállja-e az idő próbáját a Kínai Kommunista Párt? Meg tudja-e őrizni a párt a legitimitását egy ilyen dinamikusan változó nemzetközi és hazai környezetben? Vajon fenntartható-e a szocialista politikai rendszer egy kapitalista gazdasággal párhuzamosan? Tartós lesz-e a két rendszer házassága, vagy esetleg egy „sajátosan kínai jellegű szociáldemokrata model” jön létre, amelyben a piacgazdaság mellett megmarad az állam irányító, a gazdasági és pénzügyi folyamatokba beleavatkozó szerepe? A piacgazdaság kiépülése maga után vonja-e a politikai liberalizációt? Elindul-e Kínában a demokratizálódás?

Az általam feltett számtalan kérdés tükrözi a téma fontosságát és aktualitását. Hiszen ez az a pillanat, amikor a nyugati közgazdászok tucatja próbálja meg kitalálni, hogy mit lép Kína, milyen változtatásokat vezet be, elemzi a közzétett statisztikákat, és vonja le a következtetéseket. Ha valóban létrejön / létrejött egy „kínai model”, alkalmazható-e az más fejlődő országokra, amelyek például hasonló körülményekből indulnak el, mint annak idején Kína, az 1970-es években. Jónéhány fejlődő ország már ma is példaképnek tekintti Kínát, és ha lehetséges lenne, biztos vagyok benne, hogy alkalmazná is a modeljüket. Van-e mindennek létalapja, mi lesz a „kínai model” jövője?

1. Kína fejlődési modelje

A Kínai Népköztársaság és a Kínai Kommunista Párt vezetői mind a mai napig „sajátosan kínai színezetű szocializmusról”, valamint „szocialista piacgazdaságról” beszélnek a nyilatkozataikban. Azonban a jelenlegi kínai társadalmi-, gazdasági-, politikai-ideológiai rendszer már semmiképpen nem nevezhető szocialistának, hiszen ténylegesen kapitalizmus folyik az országban, csak annak egy sajátos, kelet-ázsiai formája, amely jelentősen eltér a nyugat-európai vagy amerikai változattól.³

1.1. A fogalom meghatározása

Tálas Barna a következőképpen definiálja a „kínai modelt”:

„... a „kínai model” egy, a világméretű modernizációs folyamatba illeszthető felzárkózási model, amely a világ legnagyobb népességű, legrégebb folyamatos civilizációval rendelkező, független országában, sajátos történelmi körülmények közepette alakult ki a kapitalista világfejlődés globalizációs szakaszában, s amely

³ Stratégiai Kutatások 2009-2010, I. Kötet, Kína Belső Viszonyai, Belső reformok, valamint a válság kezelése és következményei, A kínai modell fejlődése és következményei, Szerkesztette: Inotai András és Juhász Ottó, Magyar Tudományos Akadémia Világgazdasági Kutatóintézet, Miniszterelnöki Hivatal, Budapest, 2011, p. 314.

minden eddigi felzárkózási kísérletnél nagyobb eredményeket mutatott fel viszonylag rövid idő alatt a kínai nép és a világ előtt.”⁴

A megfogalmazást pontosítva Tólas Barna megállapítja, hogy „a jelenlegi kínai társadalmi-gazdasági és politikai-ideológiai rendszer lényege nem más, mint egyfelől a többféle és vegyes tulajdonformákra épülő, a területi, vállalati és egyéni kezdeményezéseknek, valamint a külföldi befektetéseknek is viszonylag tág teret biztosító, s alapjában véve a tőkés piaccgazdálkodás elveihez és módszereihez igazodó központosított gazdaságirányítás, másfelől a tekintélyelven alapuló, többnyire egypárt-rendszerű (vagy éppen egy kiemelkedő személyhez kapcsolódó) politikai hatalomgyakorlás.”⁵

Juhász Ottó véleménye szerint „A kínai növekedési model alapvető jellemzője az elkésett és torz szerves tőkés fejlődési szakasz hiányainak pótlása az egypárti, centralizált politikai rendszer keretei között. E rendszerben a piacot az állam szabályozza elsődlegesen gazdasági eszközökkel, szükség szerint gazdaságon kívüli eszközökkel is.”⁶

A belső stabilitás erősítése érdekében, valamint az ideológia megkérdőjelezhetetlensége végett a kormányzatnak szociális érzékenységet kell mutatnia – magyarázza Juhász Ottó a „sajátosan kínai színezetű szocializmus” lényegét.

Amennyiben a kínai sajátosságoktól és a Kínai Kommunista Párt (KKP) vezető szerepétől eltekintünk, valójában a fejlődési utat kelet-ázsiai modelnek is nevezhetnénk. A múlt század hatvanas, hetvenes éveiben ugyanis ezt az utat járta végig először Japán, majd annak mintájára Dél-Korea, Hongkong, Tajvan és Szingapúr is, tehát a „kis tigrisek”.

A KKP látva a környező országok sikerét, és gyors betagozódásukat a fejlett ipari országok közé, az 1980-as évek közepétől kezdve olyan hosszú távú modernizációs stratégia megvalósításába kezdett, amely segítségével a nemzetközi gazdasági és pénzügyi élet szereplőjévé válhat az ország. Az ún. „négy modernizálás”, a mezőgazdaság, az ipar, a tudomány és a honvédelem eredményes fejlesztéséhez azt a kelet-ázsiai modellt vették alapul, amelynek segítségével először Japán, majd a „kis tigrisek” is rövid idő alatt gyors sikereket tudtak elérni. Kínának csaknem két évtized kellett ahhoz, hogy a modellt a gyakorlatba ültesse, és sikereket könyveljen el.

A kínai piaccgazdasági rendszer kiépítése során az állami vállalatokat nem privatizálták, ellentétben a nyugati kapitalista mintával. Ehelyett a politikai elit a kínai és külföldi magánbefektetéseket próbálta ösztönözni. Csupán a csődbe jutott állami vállalatok kerülhettek magánkézbe, viszont azok is a vállalatból kivált vezetők tulajdonába kerültek többnyire.

Egy másik lényeges különbség a nyugati rendszerhez képest, hogy Kínában a föld és az ásványkincsek az állam tulajdonában vannak. A termőföld a helyi lakosok „kollektív tulajdonában” van, akik „szerződéses gazdálkodási joggal” rendelkeznek a föld felett. A földet használók a helyi népi kormánynak „földhasználati díjat” fizetnek. A földhasználati jog átruházható más személyekre, és ebben az esetben bérleti díj

⁴ U.a. p. 311.

⁵ U.a. p. 313.

⁶ Stratégiai Kutatások 2009-2010, I. Kötet, Kína Belső Viszonyai, Belső reformok, valamint a válság kezelése és következményei, A kínai modell fejlődése és következményei, Szerkesztette: Inotai András és Juhász Ottó, Magyar Tudományos Akadémia Világgazdasági Kutatóintézet, Miniszterelnöki Hivatal, Budapest, 2011, p. 82.

illeti meg az eredeti joggal rendelkezőt, azaz az átruházót. A földben található ásványkincsek, valamint a szűzföldeken létesített állami gazdaságok, amelyeket „állami igazgatású mezőgazdasági üzemeknek” hívnak, a „köztulajdon rendszer” részét képezik.⁷

A piacgazdasági rendszer teljeskörű kiépítésének egyik sarkalatos kérdése a föld magántulajdonba adása. Mivel a termőföld egyre fontosabb természeti kincs, egy nem megújuló természeti erőforrás, amelynek szűkülése egyre nagyobb problémát jelent a világban, különösen az olyan nagy népességű országokban mint Kína vagy India, nem valószínű, hogy a kínai vezetés lemondana a föld állami tulajdonáról.

A „kínai model” elemzésénél feltétlenül meg kell említeni azt a kulturális, gondolkodásbeli különbséget, ami ezt az ázsiai országot jellemzi. Kína 5000 éves, folyamatos történelemmel, kultúrával rendelkezik. Ez idő alatt számos kihívással nézett szembe az ország, birodalmi háborúk, japán megszállás, kulturális forradalom, stb., de mindegyiket átvészelte, és megtartotta kulturális örökségét. Mindez tükrözi, hogy az állam nagyon erős, a nép hisz a vezetőkben, támogatja őket a hatalmi pozíciójukban, az emberi gondolkodásmód, amelynek alapja a konfucianizmus, kiállta a történelem próbáját, és kohéziót teremtett a nép, az állam és a politika között.

1.2. A kínai fejlődési model kialakulása

A fejlődési model kialakulásának elemzésénél részben Tóth Barna által meghatározott szakaszokat ismertettem, azonban kiegészíttem két további szakasszal (2001. WTO csatlakozás, 2009-2010. globális gazdasági-pénzügyi válság), amelyek véleményem szerint külön taglalandók.

A kínai model kialakulása szempontjából Mao Ce-tung munkásságát csak előzményként említem, a model vizsgálatát 1978-tól, a „reform és nyitás” meghirdetésétől fejtem ki.

1.2.1. Mao Ce-tung munkássága

Mao Ce-tung (Mao Zedong) 1939-ben és 1940-ben írt munkáiban a kínai forradalom új-demokratikus szakaszáról ír, amely átmenetet jelent a szocialista szakaszba. A Kínai Népköztársaság kikiáltása után is fenntartotta a nézetét, és 1957-re befejezettnek nyilvánította a szocializmus alapjainak megteremtését. 1958-ban meghirdette a „nagy ugrás” politikáját, amelynek segítségével öt éven belül a kommunizmusba való átmenetet akarta megvalósítani. A „nagy ugrás” következménye azonban katasztrofális volt, a termelés visszaesett, az éhínség következtében pedig több millió ember vesztette életét. Bár 1965-re Teng Hsziao-ping (Deng Xiaoping) közreműködésével némiképp rendeződött a helyzet, Mao Ce-tung 1966-ban meghirdette a kulturális forradalmat, ami tíz év alatt újra tönkretette az országot. A kínai vezető halála után sokan felismerték, hogy a szocializmus építésének sztálini, ill. maói módja nem megfelelő, mégsem ítélték el Maot. Elismerték, hogy Mao néhány

⁷ Stratégiai Kutatások 2009-2010, I. Kötet, Kína Belső Viszonyai, Belső reformok, valamint a válság kezelése és következményei, A kínai modell fejlődése és következményei, Szerkesztette: Inotai András és Juhász Ottó, Magyar Tudományos Akadémia Világgazdasági Kutatóintézet, Miniszterelnöki Hivatal, Budapest, 2011, p. 315.

elképzelése hibás volt, de összességében úgy ítélték meg a munkásságát, hogy érdemei meghaladják a téves döntéseit. 1981. júniusában a KKP XI. Kongresszusán, a Központi Bizottság (KB) hatodik plenáris ülésén kimondták, hogy „Mao Ce-tung elvtárs nagy marxista és nagy proletárforradalmár, stratégia és teoretikus volt.”⁸

1.2.2. Teng Hsziao-ping, „reform és nyitás”

Teng Hsziao-ping annak ellenére, hogy soha nem töltött be tényleges hatalmi pozíciót, végig ő maradt a legbefolyásosabb káder a KKP-n belül. Kezdeményezései visszafordíthatatlanná tették a kínai modernizációt. Teng Hsziao-ping a Kínai Kommunista Párt 2. generációs vezető testületének kulcsfontosságú alakja, a „reform és nyitás” politikájának meghirdetője volt. 1978. decemberében a Kínai Kommunista Párt (KKP) XI. Kongresszusán a Központi Bizottság harmadik plenumán a vezetőség kihirdette a kínai színezetű szocializmus elméletét, a „szocialista piacgazdaság” kiépítésének tervét. Meghirdette a „szabadítsuk fel gondolkodásunkat és a tényekben keressük az igazságot” nézetet. A Teng Hsziao-ping által örökölt politikai rendszer hátráltatta a további fejlődést, ezért elsődleges feladatának tartotta a gazdasági reformot, amely valamelyest kompenzálja az elmaradt politikai reformokat.

Felvetődik a kérdés: miért a reform volt az egyetlen lehetséges megoldás 1978-ban? A megértéshez szükséges az előzmények ismerete. A Mao Ce-tung által bevezetett Nagy Ugrás (1959-61) elv célja a Szovjetunió túlszárnyalása volt, valamint felzárkózás az USA-hoz, a következménye az lett azonban, hogy 40 millió ember halt éhen Kínában. A Kulturális Forradalom (1966-76) alatt pedig mintegy 100 millió ember vesztette életét. Így a 70-es évek végére Kína lakossága igen nehéz helyzetbe került. Két út volt lehetséges: 1. reform, 2. a párt és a rendszer bukása. Teng Hsziao-ping felismerte a kialakult helyzetet, és a következőt mondta: „Ha nem hajtunk végre reformokat, akkor zsákutcába jutunk.” „Azért kell reformálnunk, mert reformok nélkül nem maradunk hatalmon.”⁹

Tehát Teng Hsziao-ping szerint a reform egyetlen keresztülvivője az akkoriban mintegy 70 millió tagot számláló Kommunista Párt lehetett. Úgy látta, hogy a Párt és a gazdaság megmentéséhez elengedhetetlen a termelékenység növelése, a szocialista piacgazdaság kiépítése, azaz a gazdasági reform. Politikai reformra, nyitásra azonban nem törekedett, minden akkori intézkedés a Párt hatalmának megerősítését szolgálta.

Bevezeti az ún. „enklávé stratégiát” (a különleges gazdasági övezetek létrehozását), amely értelmében a gazdaságilag fejlettebb tengerparti területeken jelentős előrelépés következett be a külföld felé nyitás tekintetében, és ez rákényszerítette a vezetőket arra, hogy más tartományok esetében is teret engedjenek a reformoknak. A

⁸ Stratégiai Kutatások 2009-2010, I. Kötet, Kína Belső Viszonyai, Belső reformok, valamint a válság kezelése és következményei, A kínai modell fejlődése és következményei, Szerkesztette: Inotai András és Juhász Ottó, Magyar Tudományos Akadémia Világgazdasági Kutatóintézet, Miniszterelnöki Hivatal, Budapest, 2011, p. 305.

- Határozat a párt felszabadulás utáni történetének néhány kérdéséről. MTI Cikkek a nemzetközi sajtóból. 1981/36. szám -

⁹ http://wajjiao.blog.hu/2008/12/31/kina_1978_2008; letöltés ideje: 2011.03.11., 20:36

gazdaságpolitika súlypontját az önerőre való támaszkodásról a külföldi technológia és tőke behozatalára helyezték át.

Az 1979-89-es időszakot a modernizáció évtizedének tekintik Kínában. A legfontosabb eredmények: árreform, adóreform kiépítése, piaci reformok, bővülő magánkereskedelem, átszervezték a termelési rendszert, a vállalatok vezetését és a közigazgatást, decentralizálták a termelési döntéseket és az állami megrendelés rendszerét, fejlesztették a jogrendszert. Mindezek hatására nőtt az életszínvonal, azonban fokozódott a társadalmi elégedetlenség is.

Kínának ez a nyitása természetesen az élet többi területén is éreztette hatását, a termelési és kereskedelmi szabályok fellazítása maga után vonta a politika, külpolitika és a nemzetközi politika területén történő nyitást is.

Teng Hsziao-ping mondta ki először az „egy ország, két rendszer” elképzelést, amely a hongkongi, tajvani és makaói kérdések rendezésére, és az ország újraegyesítésére vonatkozott. Ennek eredményeként Hongkongot 1997-ben, Makaót pedig 1999-ben visszacsatolták az anyaországhoz.

Mindezek a reformok szükségesek voltak Kína átmeneti időszakában, amely átmenet két területen mutatkozott meg: egyrészt a centralizált parancsuralmi rendszer jelentősen enyhült, másrészt kezdett kibontakozni a (kínai színezetű) piacgazdaság. Mindkettő előírányozta a hatalom újramegosztását és újraértelmezését.

A reform főbb szakaszai és jellemzői: ¹⁰

a) Vidéki szakasz (1978. december – 1984. szeptember)

A falvakban a népi kommunákat a termeléshez kapcsolt családi felelősség rendszere váltotta fel. A korábban a kommunák rendelkezésére álló földeket felparcellázták és a termelőeszközökkel kiegészítve bérbeadták a parasztszaládoknak, akiknek szerződésben vállalt kötelezettsége volt meghatározott mennyiségű gabonát és néhány egyéb mezőgazdasági terményt az állam által megszabott árakon a felvásárló szerveknek eladni. Az ezen felüli terménymennyiséggel szabadon rendelkezettek.

Az iparban elsősorban a vállalatok konszolidálására törekedtek, és a vállalati önállóság kiszélesítésére. Megkezdődött a külkereskedelem decentralizációja és egy hosszútávú exportorientált gazdaságfejlesztési és modernizációs stratégia megvalósítása.

Eközben Kína 1980-ban a Világbank és a Nemzetközi Valutaalap (IMF) tagjává vált.

1982-ben pedig Peking meghirdette a „minden irányban való nyitás” politikáját, amelynek hatására megkezdődött a diplomáciai, külpolitikai nyitás is. Kína elismerte, hogy bár kitartanak az önálló, független külpolitika mellett, de tudatában vannak annak, hogy a saját nemzeti érdekeiket nem tudják teljesen függetleníteni a globális érdekektől.

1982-ben, a KKP XII. kongresszusán Teng Hsziao-ping kijelentette:

„Hosszú időn át felhalmozott történelmi tapasztalataink összegzésének fő következtetése az, hogy a marxizmus általános igazságait össze kell kapcsolnunk

¹⁰ Ifj. Simon György: Reform és növekedés Kínában, Közgazdasági Szemle, XLVIII. Évf., 2001. július-augusztus (p. 673-692.)

hazánk konkrét valóságával, saját utunkat kell járnunk, sajátosan kínai színezetű szocializmust kell építenünk.”¹¹

A párt vezetői mind a mai napig erre a mondatra hivatkozva építik tovább a Teng által megkezdett reformokat, és alakítják ki saját modeljüket.

b) Városi szakasz (1984. október – 1991. december)

1984-ben határozat született a gazdasági rendszer reformjáról. A kormányzati és a vállalati funkciókat szétválasztották, ezáltal a teljes makroszintű tervezést és irányítást újjászervezték. Leszögezték, hogy a „szocialista tervgazdaság köztulajdon alapuló, tervszerű árugazdaság”.¹²

A társadalmi-gazdasági fejlődés megvalósításához elengedhetetlen az árugazdaság kifejlődése. Tehát a kínai vezetés felismerte, hogy a gazdasági fejlődés, a jólét megteremtése, az életszínvonal emelése csak akkor valósítható meg, ha a szigorú tervgazdasággal szemben kiépítik az árugazdaságot, amely részben továbbra is a központi tervezés ellenőrzése alatt áll.

A határozat kimondja, hogy a kapitalista és a szocialista gazdaság között a tulajdonformákban van a különbség, nem pedig az árugazdaság vagy tervgazdaság meglétében. Az áruviszonyok keretei különbözőek, valamint az a kulcskérdés, hogy a hatalom a nép vagy pedig a kizsákmányoló réteg kezében van-e. A megállapítás egyértelműsíti a sajátos „kínai model” lényegét, tehát a szocialista rendszerrel nem zárják ki az árugazdaság meglétét, de a magántulajdonról egyelőre nem esik szó a határozatban.

Az ipari vállalatok számára biztosították a nagyobb döntéshozatali autonómia, valamint a nyereséggel való rendelkezés jogát. Az átfogó piacépítés, árreform, a tervezés modernizálása, a kormányzati és vállalati funkciók szétválasztása eredményeképpen egyre nagyobb teret kaptak a piaci szabályozás módszerei. A mezőgazdaságban engedélyezték a bérlet átadásának jogát. A külgazdasági nyitás folytatásaként high-tech parkokat, gazdasági és műszaki fejlesztési övezeteket, exportra termelő offshore feldolgozó üzemeket és vámszabad övezeteket hoztak létre.

Az 1989-es Tienanmen téri események után a konzervatív erők a gazdasági liberalizáció visszafogására törekedtek, a '90-es évek elején azonban az új vezetésnek, Csiang Cö-min-nek (Jiang Zemin), sikerült a reformokat megszilárdítani, és bizonyos területeken továbbfejleszteni.

c) Komplex, összehangolt reformok (1992-2000)

A piaci és tervszabályozás hatékony összehangolása érdekében az intézményi reform, az új rendszer kiépítése következett. A piacgazdasági rendszerre való áttérés során az állami vállalatoknál a gyors ütemű privatizáció helyett a piaci viszonyokhoz és a hatékonyabb gazdálkodáshoz való fokozatos hosszászoktatás módszerét

¹¹ Stratégiai Kutatások 2009-2010, I. Kötet, Kína Belső Viszonyai, Belső reformok, valamint a válság kezelése és következményei, A kínai modell fejlődése és következményei, Szerkesztette: Inotai András és Juhász Ottó, Magyar Tudományos Akadémia Világgazdasági Kutatóintézet, Miniszterelnöki Hivatal, Budapest, 2011, p. 306.

- Határozat a párt felszabadulás utáni történetének néhány kérdéséről. MTI Cikkek a nemzetközi sajtóból. 1981/36. szám -

¹² U.a. p. 307.

választották. Nemzetközileg is viszonylag versenyképes nagyvállalatokat és vállalatcsoportokat hoztak létre.

Ezt a szakaszt a szocialista piacgazdaság alapjainak megteremtéseként is emlegetik, mert ettől kezdve a kínai vezetés nyíltan felvállalta a szocialista piacgazdaság építését, míg korábban csak szocialista árugazdaságról beszéltek.¹³

1994 januárjában megszüntették a júan korábbi kettős árfolyamát, és egységes hivatalos árfolyamot vezettek be a vállalatközi devizabörzéken kialakult szint alapján. Megkezdődött a pénzügyi-, költségvetési- és adórendszer átfogó reformja, melynek fő célja a költségvetési bevételek növelése és áttekinthetőbbé tétele, valamint a racionálisabb és méltányosabb arány kialakítása a központi és területi költségvetésbe befolyó adóbevételek között. A reform eredményeként kialakult a háromszintű bankrendszer (egyes szakértők két és fél szintűnek hívják, pl. Majoros Pál): a központi jegybank (szabályozza, ellenőrzi és felügyeli a pénzügyi szférát), a politikai jellegű bankok (a pénzügyi eszközök felhalmozása és a termelésbe való befektetése; a pekingi kormány beruházási, külkereskedelmi és mezőgazdasági politikájának végrehajtásában kapnak szerepet; pl. fejlesztési bank, export-import bank, mezőgazdasági-fejlesztési bank), a szakosított állami és vegyes tulajdonú kereskedelmi bankok (pénzügyi tranzakciók végrehajtása).

A mezőgazdaság modernizálása végett az egyéni gazdálkodók önkéntes társulásainak létrehozását támogatták, a mezőgazdasági technika beszerzése, a földek közös megművelése és az értékesítés érdekében.

A több mint két évtizedes reformfolyamatok eredményeként nagy mértékben bővült a termelés volumene, az előállított termékek választéka, minősége és versenyképessége. A külföldi befektetések ösztönzése, a vegyes és külföldi tulajdonban levő vállalatok létrehozása a korszerű technológia megjelenését tette lehetővé. Teng Hsziao-ping az országban tett útjai során olyan kijelentéseket tett, amelyeket a tömegkommunikációs eszközök nap mint nap hangoztattak a nép előtt, népszerűsítették az eszméket. Néhány gondolat:

„csak a gyors fejlődés állja ki a józan ész próbáját”

„a lassú fejlődés nem szocializmus”¹⁴

A KKP 1997 szeptemberében megtartott kongresszusán Csiang Cö-min értékelte az eltelt száz év eredményeit. Úgy fogalmazott, hogy egyedül a Kínai Kommunista Párt tudta a népet győzelemre vezetni, a függetlenség és a szocializmus elérésében. Csak a KKP képes a sajátosan kínai színezetű szocializmus kiépítésére, ezáltal a nemzet felvirágoztatására, a nép boldoggá tételére, valamint a gazdag és erős ország létrehozására.¹⁵

¹³ Stratégiai Kutatások 2009-2010, I. Kötet, Kína Belső Viszonyai, Belső reformok, valamint a válság kezelése és következményei, A kínai modell fejlődése és következményei, Szerkesztette: Inotai András és Juhász Ottó, Magyar Tudományos Akadémia Világgazdasági Kutatóintézet, Miniszterelnöki Hivatal, Budapest, 2011, p. 308.

¹⁴ Stratégiai Kutatások 2009-2010, I. Kötet, Kína Belső Viszonyai, Belső reformok, valamint a válság kezelése és következményei, A kínai modell fejlődése és következményei, Szerkesztette: Inotai András és Juhász Ottó, Magyar Tudományos Akadémia Világgazdasági Kutatóintézet, Miniszterelnöki Hivatal, Budapest, 2011, p. 308.

¹⁵ Stratégiai Kutatások 2009-2010, I. Kötet, Kína Belső Viszonyai, Belső reformok, valamint a válság kezelése és következményei, A kínai modell fejlődése és következményei, Szerkesztette: Inotai András és

1.2.3. WTO csatlakozás, 2001.

Kína világkereskedelmi pozíciójának az ezredforduló idején történt megerősödésében szerepet játszott egyrészt az exportorientált modernizációs politika, másrészt pedig a 2001-es WTO csatlakozás is. A csatlakozás mérföldkőnek tekinthető a gazdasági modernizáció, valamint a világgazdaságba való integráció tekintetében.

A nyolcvanas és kilencvenes években az export fellendülése következtében a WTO-tagok gyakran dömpingellenes és piacvédelmi eljárásokat kezdeményeztek Kína ellen. Kína részben az exportkorlátozó intézkedések, részben viszont a tudatos politikai és gazdasági stratégiai megfontolás miatt döntött a Világkereskedelmi Szervezethez való csatlakozásról. Ezzel kívánta elérni, hogy a világkereskedelemben egyenjogú helyzetet vívjon ki magának. Kína sajátos feltételek mellett csatlakozott. Egyrészt sokkal hosszabb felkészülési folyamatot vállalt, mint a többi WTO-tag, másrészt jóval keményebb feltételek teljesítését is vállalta, végül pedig beleegyezett abba, hogy a csatlakozás nem jelenti automatikusan a piacgazdasági státusz elnyerését (a csatlakozási jegyzőkönyv szerint 15 év a türelmi idő, azonban 2016-tól Kína automatikusan élvezheti a státuszt), tehát más WTO-tagok továbbra is dömpingellenes eljárást kezdeményezhetnek Kínával szemben. A vállalt kötelezettségek részét képezték a mintegy két évtizeddel korábban megkezdett gazdasági, külkereskedelmi liberalizációnak. Kína kettős szerepet vállalt fel a csatlakozással: a világgazdaság egyik főszereplője kívánt lenni, de emellett a fejlődő országok érdekeit is képviselni akarta a szervezeten belül.

Kína a WTO csatlakozás óta aktívan részt vesz a multilaterális kereskedelmi együttműködésben. Minden tag számára biztosítja a legnagyobb kedvezmény elvét. A vámtarifák szintjét jelentősen lecsökkentették, míg 2001-ben az átlagos vámszint 15,6% volt, 2005-re 9,7%-ra csökkent. A vámok szintje azonban továbbra is magasabb maradt az agrártermékek esetében. 2009-ben a mezőgazdasági termékek átlagos vámszintje 15,6% volt, az átlagos vámszint 9,6%, míg az átlagos kötött vámtarifaszint 8,7% (a WTO kötelezettségeknek megfelelően 2010-ig 8,9%-ra kellett csökkenteni).¹⁶

2004 óta Kína eltörölte a kvótákat, megszűnt a kereskedelmi monopóliumok használata, az importengedélyek és importtilalmak részaránya is csökkent. Az importtilalmat Kína a következő esetekben alkalmazza: egészségügyi és biztonsági okokból, nemzetközi egyezmények esetében, illetve néhány olyan termék esetében, amelyeket továbbfeldolgozás vagy reexport céljából visznek be az országba (pl. bizonyos agrártermékek, ásványkincsek, műtrágyák, hulladékok). Az ország komoly erőfeszítéseket tesz annak érdekében is, hogy szabványait a nemzetközi normákhoz igazítsa. Az exportra vonatkozó akadályok lebontása azonban jóval lassabban halad. A szellemi tulajdonjogok terén is igyekszik Kína eleget tenni a WTO követeléseinek, amelyek a védjegyek és szabadalmak védelmére vonatkoznak. Nehézséget okoz, hogy

Juhász Ottó, Magyar Tudományos Akadémia Világgazdasági Kutatóintézet, Miniszterelnöki Hivatal, Budapest, 2011, p. 309.

¹⁶ Meisel Sándor – Somai Miklós – Vígvári Gábor – Völgyi Katalin: Kína változó szerepe a világgazdaságban és a WTO-ban
<http://www.chinanetwork.hu/portal/downloads/MAGYAR/publikacio/2008%20tanulmanyok/4-04-Meisel%20et%20al.pdf> letöltés ideje: 2011.03.13., 15:41

ezen a téren hiányoznak a kulturális, jogi és intézményi garanciák, kiépítésük pedig időigényes feladat.

Kína kereskedelempolitikája egyre liberalizáltabb, az állam azonban továbbra is beavatkozik a piaci folyamatokba azokban a szektorokban, amelyek nemzetgazdasági szempontból kiemelkedőek.¹⁷

A válság Kínában is éreztette hatását, és a külkereskedelmi forgalom jelentős mértékben visszaesett. 2010-ben azonban visszatért a korábbi növekedési ütem, sőt megfigyelhető, hogy az eltelt hat évben először haladta meg az import arányainak változása az export százalékos módosulását. Ez a jelenség részben tükrözi, hogy Kína enyhíteni próbál a túlzottan exportorientált gazdaságán, és a belső kereslet ösztönzésének irányába kezd fordulni, ami maga után vonja, hogy növekszik a behozatal részaránya a gazdaságban a kivitelhez képest.

Érdemes néhány szóban kitérni a kínai külkereskedelem földrajzi orientációjára is. Megállapíthatjuk, hogy a kivitel több mint fele a fejlett ipari országokba irányul, a behozatalban az arány viszont 40% alatt marad. Tehát az export és import áruszerkezete jelentősen eltér egymástól, másrészt a nyersanyag és energiahordozók, amelyek a kínai behozatal számottevő részét képezik, nagyrészt az OECD országokon kívülről érkeznek. Az importban 2000 és 2006 között 10%-kal csökkent a fejlett országok részesedése (48%-ról 38%-ra). Sajátosságnak számít, hogy a kínai külkereskedelem Kínából származó importot is kimutat. Ennek oka, hogy az országban termelő külföldi vállalatok Hongkongot közvetítőként használva, termékeik egy részét visszajuttatják Kínába. Ezzel kihasználják a vámmentes területek közötti kereskedelem lehetőségét. Megfigyelhető továbbá az a tendencia, hogy a magasabb hozzáadott értékű termékek súlya nő az exportban, míg a kevésbé versenyképes, munkaerőigényes termelést fokozatosan a szomszédos ázsiai országokba helyezik át.¹⁸

A kínai WTO csatlakozás értékelése vegyes. Pozitívumként könyvelhető el, hogy a tagság felgyorsította a belső reformokat (a vámtarifákat csökkentették, megszüntették az importkvótákat, a speciális engedélyezési eljárásokat, engedélyezték a külföldi tőke beáramlását). Egyes területeken azonban továbbra is fennmaradtak az importtilalmi rendelkezések (pl. egészségügy, biztonságpolitika, egyes nemzetközi egyezmények kötelezettségei). Az előrelépések ellenére továbbra is sok kritika éri Kínát a közbeszerzések protekcionista jellege, a szellemi tulajdonjogok védelmének hiányosságai miatt. Számos termék esetében továbbra is fennáll az állami kereskedelmi monopólium (pl. rizs, kukorica, kőolaj), valamint a külföldi tulajdonszerzés is gyakran akadályokba ütközik. Kína sokszor önkéntes exportkorlátozásokat is vállal, egyrészt a biztonságos belföldi ellátás és a hazai termelés védelme, másrészt pedig a dömpingeljárás elkerülése érdekében (pl. textilipar).

Kína fokozatosan halad azon az úton, amely a nemzetközi kereskedelem vezető hatalmává teszi, de egyben a nemzetközi kereskedelmi normák betartására is kész-teti.¹⁹ A WTO csatlakozás következményeként az üzleti környezet változása is sokkal

¹⁷ U.a.

¹⁸ Inotai András - Juhász Ottó: A változó Kína, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2009, p. 273-278.

¹⁹ Inotai András - Juhász Ottó: A változó Kína, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2009, p. 279-283.

Meisel Sándor – Somai Miklós – Vígvári Gábor – Völgyi Katalin: Kína változó szerepe a világ gazdaságban és a WTO-ban

átláthatóbbá tette az ország gazdasági viszonyait. A kínai export növekedése fokozta a versenyt a világpiacón.

2007-ben, a WTO csatlakozás után öt évvel David Dollar, a Világbank kínai kirendeltségének fődelegátusa az alábbiak szerint értékelte a kínai teljesítményt:

„Az elmúlt öt év eredményei alapján Kína a WTO-hoz történő csatlakozása óta a világ külkereskedelmének 20%-át adja. Kína igazi export nagyhatalommá nőtte ki magát, és ennek köszönhetően bevétele is gyors ütemben nőtt, akárcsak az importja - évente 25%-kal. Kína nemcsak az ázsiai kontinens országainak jelent komoly piacot, hanem a világ szinte minden országának.”²⁰

1.2.4. Gazdasági világválság, 2009-2010

A válság kirobbanása előtt megfigyelhető a kínai gazdaságirányításban a hangsúlyeltolódás a korábban követett extenzív, exportorientált modellel szemben. Ennek első jele 2007-ben mutatkozott meg, amikor a KKP XVII. kongresszusán a korábbiaktól eltérő gazdasági- és társadalmofejlesztési célsomagot határoztak meg. Új feladatként a „... nemzetgazdaság stabil és gyors gazdasági növekedésének követelményét fenntartva, a tudományosan megalapozott, kiegyensúlyozott, fenntartható gazdasági fejlődést, valamint egy demokratikus, egészséges és kulturált viszonyok között, viszonylagos jólétben élő, harmonikus kínai társadalom fokozatos kiépítését jelölte meg”.²¹

A gazdasági és társadalmi stratégiában történő irányváltás több okra vezethető vissza. Egyrészt a gazdaság duális szerkezete súlyos szerkezeti aránytalanságokat okozott. A kvalifikált munkaerőt igénylő, magas hatékonyságú modern szektor mellett továbbra is megtalálható az alacsony hatékonyságú, magas anyag, energia és munkaerőt igénylő tradicionális szektor. Másrészt a mezőgazdaság elmaradottsága a túlhajtott „szocialista iparosítás” következménye. További gondot jelent az egyes országrészek, főleg a nyugati területek elmaradottsága, valamint a városok és falvak fejlettségi szintjének különbsége, amelyhez kapcsolódik a társadalom különböző rétegei közötti jövedelmi szakadék.

Az extenzív gazdaságirányítással elért kiemelkedően magas gazdasági növekedést a nagy élő- és holtmunka ráfordítás, a beruházási ráta folyamatos emelése, pazarló anyag- és energiafelhasználás jellemezte. Az exportvezérelt fejlesztési politika túlzott ösztönzése még inkább kiélezte a társadalomban a jövedelmi különbségeket.

A problémák enyhítése érdekében vidékfejlesztési programot dolgozott ki a kormány, amelynek célja a városi és falusi lakosság munka- és életkörülményei közötti különbségek csökkentése, a falusi lakosság fokozottabb foglalkoztatása a mezőgazdasági szektoron kívül, különböző termelő és szolgáltató ágazatokban. A beruházások esetében ösztönzik a nyugati régiókba történő investíciót, a keleti tengerparti területekkel szemben.

Az exportorientált fejlődés bár páratlan gazdasági növekedést hozott Kínának, de sajnos a hirtelen és dinamikus fejlődésnek ára is volt, ami megmutatkozott a környe-

<http://www.chinanetwork.hu/portal/downloads/MAGYAR/publikacio/2008%20tanulmanyok/4-04-Meisel%20et%20al.pdf> letöltés ideje: 2011.03.13., 15:41

²⁰ <http://hungarian.cri.cn/1/2007/04/02/2@70077.htm>; letöltés ideje: 2011.04.15, 11:39

²¹ Inotai András - Juhász Ottó: Kína és a válság, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2010, p. 451.

zeti károkban, a regionális egyensúlytalanságokban, a szociális feszültségekben (amelynek hosszú távú következményei is lehetnek), a duális gazdasági szerkezetben. A kivitel több mint ötven százalékát a Kínában tevékenykedő külföldi vállalatok adják, amelyek kihasználva az olcsó munkaerőt az importált anyagok, részegységek és technológia felhasználásával Kínában végeznek összeszerelő tevékenységet. Ez az úgynevezett „processing trade”, amely meghatározza a termelés és a külkereskedelem szerkezetét. Ennek köszönhetően a kiviteli struktúra a kínai gazdasági fejlettség felett tartalmaz high-tech importra épülő high-tech termékeket. A kimagasló külkereskedelmi többlet is 2004-ig a továbbfeldolgozásban megjelenő hazai hozzáadott értékből adódott.²²

A „kínai model” jellemzője továbbá, hogy a továbbfeldolgozásra épülő ipari termelés beszerzési és értékesítési piaci szétváltak. Az alapanyagok és részegységek ugyanis döntően Ázsiából érkeznek (elsősorban Japánból, Dél-Koreából, Tajvanról, és hongkongi közvetítéssel USA-ból), a kiviteli célpiacok azonban leginkább az Európai Unió és az Egyesült Államok. A beruházások döntő része is az exportorientált ágazatokba áramlik.

Az új gazdasági- és társadalomirányítási stratégiában kiemelik a korábbi extenzív modernizáció helyett az intenzívebb módszerekre történő áttérést. Tehát egy merőben új model irányába kíván elmozdulni az állam, amelyben a mennyiségi szemléletről a minőségi szemléletre helyezik a hangsúlyt. Kiemelten kívánnak foglalkozni a munkaerő, illetve általánosságban az emberi tényező minőségének javításával. Főként az oktatás fejlesztésére és az élethosszig tartó tanulás kereteinek kiépítésére helyezik a hangsúlyt. Ezzel kívánják elérni, hogy Kínában néhány évtizeden belül létrejöjjön egy tudásalapú gazdaság és korszerű informatikai társadalom.

A gazdasági fejlődés, és az életszínvonal emelkedése magával hozta a növekvő belső keresletet is. Így az exportorientált termelés mellett a belső fogyasztás növekvő igényeinek kielégítését szolgáló termelés irányába mozdul el a gazdaságpolitika. Az új stratégiában kiemelt jelentőséget tulajdonítanak a környezetvédelemnek, a lakosság egészségének megőrzésének, valamint a természeti katasztrófák megelőzése érdekében. Ez elengedhetetlenül szükséges dolog, hiszen a túlfűtött iparosítás következtében óriási terhelés hárult a környezetre, amelynek sajnos ma már komoly következményei vannak, a lakosság életkörülményei jelentősen romlottak a dinamikus gazdasági növekedés hatására.

A 2008. évi nemzetgazdaság- és társadalomfejlesztési tervet már az új gazdaság- és társadalomfejlesztési stratégia alkalmazásával dolgozták ki. A megvalósításnál azonban némileg át kellett értékelni a feladatokat, ugyanis 2008 őszén az amerikai jelzáloghitel-piac összeomlása következtében először nemzetközi pénzügyi válság, majd globális gazdasági recesszió tört ki. A világgazdaságban bekövetkező változások Kínában is éreztették hatásukat. Az export volumene jelentősen visszaesett a világpiacon a kereslet csökkenése következtében. Kínában a válság nem a pénzügyi szektorban éreztette hatását, hanem elsősorban a reálgazdaságban, a külkereskedelemben.

²² Inotai András: Kína világgazdasági szerepének erősödése – Az exportorientált „modell” jövője, Vélemények – Kommentárok – Információk, Magyar Tudományos Akadémia Világgazdasági Kutatóintézet, Budapest, 206. Szám, 2010. szeptember 24.

A kínai vezetés felismerve, hogy a világkereskedelem gyengélkedése miatt a külföldi piacokra nem számíthat, a belső fogyasztás élénkítésével próbálta fenntartani a gazdasági növekedés szintjét. 2008 novemberében már egy átfogó gazdaságpolitikai intézkedést hozott, 4000 milliárd jüan (mintegy 600 milliárd dollár) költségkeretet különítettek el a belső fogyasztás ösztönzésére, azért, hogy az export visszaesése következtében kialakuló foglalkoztatási és megélhetési nehézségeket elkerüljék, valamint ezzel elejét vegyék az esetleges társadalmi feszültségeknek.²³

Megállapítható, hogy Kínát bár váratlanul, de semmiképpen nem felkészületlenül érte a válság kirobbanása. A kínai vezetés ugyanis a gazdaság- és társadalomfejlesztési stratégiában történő irányváltást már jónéhány évvel a válság kirobbanása előtt elkezdte, intézkedéseket hozott a gazdaság növekedési ütemének mérséklésére. A mennyiségi szemlélettel szemben a minőségi követelményekre helyezték a hangsúlyt, a külföldi gyártási eljárások helyett az innováción alapuló hazai gyártásfejlesztést szorgalmazták, az exportorientált termelésről a belső fogyasztás élénkítésére koncentráltak. Tehát végeredményben a korábban kitűzött gazdasági célok változatlanok maradtak, csak a megvalósítás ideje rövidült le a válság hatására.

Az USA-ból induló pénzügyi krízis egyértelművé tette a kínai vezetés számára, hogy nem alapozhat csak az amerikai költségvetési hiány finanszírozására, mert az túl kockázatos. Diverzifikálni kell a befektetéseit. Talán abban is megmutatkozik ez, hogy az utóbbi időben több európai ország állampapírjait is megvásárolta Kína, holott korábban szinte csak az USA-ra épített. Jelenleg a devizatartalékainak egy negyedét euróban tartja már (mintegy 710 milliárd dollárt). 2010-re az Európai Unió lett Kína legnagyobb kereskedelmi partnere, illetve legnagyobb exportpiaca, megelőzve az Egyesült Államokat, míg Kína az EU második legnagyobb kereskedelmi partnere. Egyre erősebb a kínai jelenlét Európában, ami mögött a szándék az lehet, hogy az ázsiai ország nagyobb befolyásra törekszik a térségben. Kína a tartalécai diverzifikálásával enyhíti az USA-tól való függését, de emellett hozzájárul az euró erősödéséhez, ami kedvez az eurórégióknak. Várhatóan Kína európai gazdasági és politikai befolyása jelentősen nőni fog a jövőben.²⁴

Kína a válság kirobbanásakor mintegy 2000 milliárd dollár devizatartalékkal rendelkezett, tehát lehetősége volt a kormánynak azonnal nagyobb összegű hiteleket, pénzeszközöket mozgósítani válságkezelő intézkedésekre.²⁵

Számottevő eredmény, hogy 2009-ben Kína devizatartalékai 23,3%-kal nőttek úgy, hogy a külkereskedelmi forgalom több mint 16%-os, az exporttöbblet pedig több mint 50%-os csökkenést szenvedett el, a ténylegesen felhasznált külföldi működőtőke, valamint a nemzetközi turizmusból származó devizabevételek pedig minimális mértékben csökkentek csak. Ez a siker nemzetközi téren is kimagaslónak számít. (2011. március végén a valutatartalék 3045 Mrd USD²⁶) A nyereség a kínai kormány hatékony makroszintű gazdasági és pénzügyi irányításának, illetve ellenőrzésének köszönhető. A fiskális és monetáris politikát gyorsan és rugalmasan tudták a változásokhoz igazítani. Emellett nem szabad megfélemleni a kínai vállalatokra és ma-

²³ Inotai András - Juhász Ottó: Kína és a válság, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2010, p. 448.

²⁴ Szunomár Ágnes: Felvásárolja-e Kína Európát?, Vélemények – Kommentárok – Információk, Magyar Tudományos Akadémia Világgazdasági Kutatóintézet, Budapest, 215. Szám, 2011. január 18.

²⁵ Inotai András - Juhász Ottó: Kína és a válság, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2010, p. 449-458.

²⁶ Nagy Gábor: A nagyság átka – Kína térnyerése és gazdasági dilemmái; HVG, 2011. április 30., 17. szám

gánszemélyekre jellemző igen magas megtakarítási hajlamról sem. Mindez hozzájárult a pozitív eredményhez a válság, és a nehéz időszak ellenére is.²⁷

A 2009-es biztató jelek ellenére a kínai vezetés a 2010-es nemzetgazdaság- és társadalomfejlesztési tervet szintén válságkezelő programként állította össze.

„A gazdaság és társadalom általános követelményei és fő célkitűzései 2010-ben” című dokumentum az alábbiakat foglalja össze:

„... A 2010. évi gazdaság- és társadalomfejlesztési munkában... megőrizzük a makrogazdasági politika folyamatosságát és stabilitását, folytatjuk az aktív költségvetési politikát és a viszonylag lazább monetáris politikát, az új helyzetnek és az új körülményeknek megfelelően politikánk célratörőbbé és rugalmasabbá tételére törekszünk. Különösen a gazdasági növekedés minőségének és hatékonyságának kívánunk még nagyobb jelentőséget tulajdonítani. Emellett fokozott figyelmet fordítunk a gazdasági fejlődés modelváltásának és a gazdasági szerkezet kiigazításának előmozdítására, a gazdaság életerejének és mozdítóerejének a reform és nyitás, valamint a saját újítás útján történő előbbre vitelére, a népjólét javítására, a társadalmi harmónia és stabilitás megőrzésére, a belső és a nemzetközi helyzet egyidejű figyelembevételére. Mindezek révén a gazdaság kiegyensúlyozott és viszonylag gyors fejlődését kívánjuk elérni.”²⁸

Tehát a kormány továbbra is hangsúlyozza a gazdasági fejlődés minőségi voltát, a mennyiségivel szemben. A duális gazdaságból adódó szerkezeti aránytalanságok javítása is prioritásként szerepel a tervben, valamint kiemelik az emberi tényező fontosságát. Jelentőségteljes a kínai fejlődés szempontjából, hogy egyre nagyobb hangsúlyt fektetnek a 21. században a népjólétre, ezáltal a jövedelmi különbségek enyhítésére, a lakosság életkörülményeinek javítására, ami egyben a környezetvédelemre történő fokozottabb odafigyelést is jelenti. A kínai vezetés is felismerte a fenntartható fejlődés jelentőségét, és a gazdasági-társadalmi fejlődési modellt ennek megfelelően próbálják meg átalakítani.

Az emberi tényező fontosabbá válását tükrözi talán az is, hogy a 2004-es alkotmánymódosításba bekerült az emberi jogok védelme: „Az állam tiszteletben tartja és védelmezi az emberi jogokat.”²⁹

Korábban Kína az emberi jogokat a belügyekbe való beavatkozás ürügyének tekintette, azonban az elmúlt néhány évben az ország csatlakozott több nemzetközi emberjogi egyezményhez, amely kikényszerítette a módosítást, valamint a hatalom szerint ez enyhítheti a törvények alkalmazásának hiányából fakadó társadalmi elégedetlen-

²⁷ Stratégiai Kutatások 2009-2010, I. Kötet, Kína Belső Viszonyai, Belső reformok, valamint a válság kezelése és következményei, A kínai modell fejlődése és következményei, Szerkesztette: Inotai András és Juhász Ottó, Magyar Tudományos Akadémia Világgazdasági Kutatóintézet, Miniszterelnöki Hivatal, Budapest, 2011, p. 42.

²⁸ Stratégiai Kutatások 2009-2010, I. Kötet, Kína Belső Viszonyai, Belső reformok, valamint a válság kezelése és következményei, A kínai modell fejlődése és következményei, Szerkesztette: Inotai András és Juhász Ottó, Magyar Tudományos Akadémia Világgazdasági Kutatóintézet, Miniszterelnöki Hivatal, Budapest, 2011, p. 57-58.

Report on the implement of the 2009 plan for national economic and social development (National Development and reform Commission); Xinhua Hírügynökség, 2010. március 16.

A szerző, Tálás Barna, saját fordítása a tervdokumentum eredeti, kínai szövegéből.

²⁹ Jordán Gyula: „Az ég magas, a császár messze van” Igazságszolgáltatás, jog és politika Kínában, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2008

séget. Ez utóbbi kiegészítés azonban egyelőre csak szimbolikusnak tekinthető, alkalmazása még nem valósult meg teljesen, mégis jelentőségteljes a kínai nyitás, és a demokráciához való közelítés szempontjából.

2007-ben Ven Csia-pao (Wen Jiabao) miniszterelnök úgy nyilatkozott, hogy „A kínai gazdaság legnagyobb problémája, hogy a növekedés instabil, kiegyensúlyozatlan, nem koordinált és nem fenntartható.”³⁰

Ennek hatására a 2010. évi nemzetgazdaság- és társadalomfejlesztési tervben öt célt és nyolc feladatot határoztak meg.³¹ A célok között szerepel a stabil gazdasági növekedés megőrzése, a gazdasági szerkezet javítása, a népjólét garantálása és további javítása, az általános árszínvonal stabilan tartása, valamint a nemzetközi fizetési mérleg javítása. A feladatokban rögzítik, hogy a 2010-es évben a reform, a stabilitás és a fejlődés összehangolása mindennél előbbrevaló. A kiegyensúlyozott gazdasági fejlődést a belső kereslet, elsősorban a fogyasztói kereslet bővítésével, illetve párhuzamosan a külső kereslet stabilizálásával próbálják elérni. A válság hatására jelentősen visszesett a kínai export, ezért a belső fogyasztás fokozása javíthat a kereskedelmi mérlegen a kivitel csökkenése ellenére is. Mivel az ázsiai országoknak különösen nagy a megtakarítási hajlama (kb. 40-50%, míg a nyugati államokban kb. 20% körüli az érték), a kínai vezetés élhet ezzel a mozgástérrel belföldön. A belső viszonyokat érinti az is, hogy a kormány komoly erőfeszítéseket tesz annak érdekében, hogy a városi és a vidéki lakosság életszínvonalát közelítse egymáshoz, az urbanizáció elősegítése mellett, továbbá a keleti és nyugati régiók közti fejlettségi különbségeket is igyekeznek mérsékelni azáltal, hogy szorgalmazzák a nyugati területekre történő beruházásokat. A 21. században az egyik fő cél Kína számára az innováció által vezérelt gazdasági növekedés elérése, ezért ösztönzik a saját innováció és a stratégiai jellegű új iparágak kifejlesztését.

Tehát az új fejlesztési terv a gazdaság és a társadalom fejlődését összehangoltan, komplex módon kezeli, a gazdasági növekedést már csak úgy látják megvalósíthatónak, ha egyben a társadalom helyzete, a népjólét is javul.³²

Ezért a 2010-es program feladatai az alábbiak szerint foglalhatóak össze:³³

1. A makroszintű ellenőrzés további erősítése, törekvés a gazdaság stabil és viszonylag gyors fejlődésének megvalósítására.
2. A termelési szerkezet javításának, magasabb szintre emelésének, valamint a stratégiaileg fontos ágazatok fejlődésének meggyorsítása, a fejlődési modelváltás és szerkezetkiigazítás elősegítése.

³⁰ Stratégiai Kutatások 2009-2010, I. Kötet, Kína Belső Viszonyai, Belső reformok, valamint a válság kezelése és következményei, A kínai modell fejlődése és következményei, Szerkesztette: Inotai András és Juhász Ottó, Magyar Tudományos Akadémia Világgazdasági Kutatóintézet, Miniszterelnöki Hivatal, Budapest, 2011, p. 69.

Renmin Ribao, 2007. március 17.

³¹ U.a., p. 58.

³² Stratégiai Kutatások 2009-2010, I. Kötet, Kína Belső Viszonyai, Belső reformok, valamint a válság kezelése és következményei, A kínai modell fejlődése és következményei, Szerkesztette: Inotai András és Juhász Ottó, Magyar Tudományos Akadémia Világgazdasági Kutatóintézet, Miniszterelnöki Hivatal, Budapest, 2011, p. 58-62.

³³ U.a. p. 62-66.

3. A városok és a falvak fejlődésének kiegyensúlyozottabbá tétele, a mezőgazdaság és a falusi gazdaság fejlődéséhez, valamint a falusi jövedelmek növeléséhez szükséges alapok erősítése.
4. A regionális fejlődést és az egyes régiók közötti kiegyensúlyozottabb fejlődést elősegítő tervek és politikák lelkiismeretes végrehajtása, a regionális fejlődés összehangoltságának erősítése.
5. Az energia-megtakarítást, a káros anyag kibocsátás csökkentését és a klímaváltozás elleni küzdelmet elősegítő munkák jó elvégzése, egy, az erőforrásokkal takarékosan gazdálkodó és környezetbarát társadalom kiépítésének felgyorsítása.
6. A súlyponti területek és a kulcsfontosságú láncszemek reformjának meggyorsítása, a gazdasági és társadalmi fejlődés lendítőerejének és életerejének fokozása.
7. Nagyobb súly helyezése a hazai és a nemzetközi feltételek egyidejű figyelembevételére a tervezésnél, a nyitott jellegű gazdaság stabil fejlesztése.
8. A népjólét emelésére összpontosító társadalomépítés erősítése, a társadalmi harmónia és stabilitás minden erővel történő megőrzése.

A célok és a feladatok tükrözik Kína eltökélt szándékát arra, hogy újraértelmezze korábbi politikáját, javítson annak hátrányos következményein a lakosságra, illetve a környezetre nézve, de az is kitűnik a sorokból, hogy az állam része kíván lenni a nemzetközi kezdeményezéseknek, elsősorban ami a környezetvédelmet illeti, megmutatkozik Kína integrálódási szándéka a nemzetközi körforgásba. Kína nem egyedül, a külvilágtól elzárva kívánja véghezvinni a korábban megkezdett reformokat, hanem már a nemzetközi élet egyik szereplőjeként, akár egyik főszereplőjeként.

A kínai rendszer egyik alapvető ellentmondása a piacgazdaság építése, valamint a szociális követelmények érvényesítéséből adódik. Éppen emiatt emelték ki a 2007-es, illetve a 2010-es programokban a társadalmi béke, harmónia megteremtésének fontosságát. A növekedési célok elérését és a nemzetközi pozíció erősítését csak a társadalom tűrőképességének határain belül tudják megteremteni. A kínai vezetés tudatában van annak, hogy az infláció, a magas jövedelemkülönbségek, valamint a korrupció megingathatják a társadalom stabilitását, ezenfelül azonban a politikai hatalom szilárdságát is. Tehát különösen fontos kérdés a KKP szemszögéből a társadalmi jólét és elégedettség biztosítása.

A kormányzat azonban reálisan méri fel a belső feszültségeket, emellett kiválóan, gyorsan tud reagálni a kihívásokra. A reális látásmódot bizonyítja Ven Csia-pao kijelentése, miszerint: „Sanghaj és Peking fejlettsége nem jellemzi Kína egészét.”³⁴

A sikeres válságkezelés hozzájárult ahhoz, hogy Kínában az egész társadalom szintjén jelentősen javultak az életkörülmények. Nőtt az átlagjövedelem, mintegy 49,5%-kal nőtt az egészségügyre fordított állami kiadás 2009-ben, emellett szélesedett az egészségügyi alapellátásra jogosult lakosság köre. Továbbra is égető probléma

³⁴ Stratégiai Kutatások 2009-2010, I. Kötet, Kína Belső Viszonyai, Belső reformok, valamint a válság kezelése és következményei, A kínai modell fejlődése és következményei, Szerkesztette: Inotai András és Juhász Ottó, Magyar Tudományos Akadémia Világgazdasági Kutatóintézet, Miniszterelnöki Hivatal, Budapest, 2011, p. 83.

Wen Jiabao miniszterelnök nemzetközi sajtóértekezlete, Renmin Ribao, 2010. március 15.

maradt azonban a munkahely-teremtés kérdése. Megoldatlan probléma az agrártermelésből kikerülő egyéb termelő, szolgáltató ágazatba történő bevonása is.

Kína a három alapelv megvalósítására törekszik: stabilitás, fokozatosság és harmónia. A globális válság rányomta bélyegét az ország stabilitására. Azáltal pedig, hogy Kína a nemzetközi élet egyre fontosabb szereplőjévé vált, a korábbi fokozatossági elv helyett egy gyorsabb döntéshozatali, cselekvési kényszerrel szembesült a vezetés.

A válság hatására újraértelmezendővé vált a korábbi kínai gondolkodásmód. Egyrészt a kormány, de a társadalom szélesebb rétegei, elsősorban a fiatalok számára nyilvánvalóvá vált a növekvő kínai gazdasági erő, valamint az ebből adódó nemzetközi befolyási lehetőség. Másrészt az erősödő globális pozíció egyben növekvő nemzetközi felelősségvállalást is magában hordoz. Harmadrészt pedig jelentősen erősítette a kínai öntudatot, amelynek időnként pozitív, időnként pedig inkább negatív jelei mutatkoznak meg, főként a nemzetközi tárgyalásokon.³⁵

Kínát számtalszor éri kritika amerikai részről a „kínai túltakarékoskodás” miatt, amely okozója a világgazdasági egyensúlyhiányok kiéleződésének, valamint a globális megtakarítási többlet kialakulásának, azonban megállapítható, hogy a kínai gazdaságot nem a túltakarékosság, hanem az export és a beruházások fogyasztást kiszorító hatása jellemzi.³⁶

A válság világossá tette Kína számára, hogy a gazdasági növekedése, és a három évtizede követett modelje nem tartható fenn az adott körülmények között. Részben a nemzetközi nyomás, részben pedig a krízis is a belső kereslet erősítésére épülő gazdaságpolitikai váltást kényszerített ki Kínától. A vezetés számára egyértelművé vált, hogy szükségszerű az exportorientált model felváltása vagy legalábbis enyhítése, és a belső keresletélénkítésre épülő gazdasági stratégia kialakítása.

A nemzetközi nyomás a kínai kereskedelmi többlet leépítését célozza, az import fokozódására építve. A tényleges törekvések azonban a kínai kivitel mérséklésére, a kínai versenyképesség mesterséges visszafogására irányulnak. Ezt tükrözi a jüan felértékelésének követelése, elsősorban az USA részéről.

A 2011-ben érvénybe lépett 12. ötéves tervben a belső kereslet élénkítése érdekében több célkitűzést fogalmaztak meg. Kiemelt jelentőséget kap a foglalkoztatási szint fenntartása, valamint bővítése. Egyrészt a belső vásárlóerő növelése, másrészt a társadalmi feszültségek elkerülése érdekében. A bérek és állami juttatások alakulása is befolyásolja a keresletet, amennyiben a kapott pénz elköltésre kerül, nem pedig a megtakarítás részét képezi a lakosság körében. Az urbanizációs folyamat egészséges ütemben történő felgyorsítása szintén a prioritások között szerepel. Fontos keresletnövelő hatása van az infrastruktúra-beruházásoknak. Amellett, hogy több millió embert foglalkoztatnak az építkezéseken, a különböző vállalatok felé is keresletet támasztanak, pl. az alapanyagbeszerzések révén. A belső kereslet növelésének talán egyik legkézenfekvőbb eszköze a lakosság magas megtakarítási rátájának csökkentése. A magas megtakarítási hajlam nem csak a kultúrából adódik,

³⁵ Stratégiai Kutatások 2009-2010, II. Kötet, Kína és a Világ, Kína nemzetközi kapcsolatai és világgazdasági szerepének erősödése, A kínai – magyar kapcsolatok, Szerkesztette: Inotai András és Juhász Ottó, Magyar Tudományos Akadémia Világgazdasági Kutatóintézet, Miniszterelnöki Hivatal, Budapest, 2011, p. 240.

³⁶ U.a., p. 272.

többek között az is befolyásolja, hogy a lakosság jó része semmiféle szociális védőhálóval nem rendelkezik. Emiatt a kínai kormány egyik fő feladatának a társadalmi rendszer alapjainak megteremtését és a lakosok legnagyobb részére történő kiszélesítést tekinti.

A kormány feladata és egyben felelőssége is a megfelelő egyensúly megtalálása a korábbi model előnyeinek megtartása és az új model költségeinek minimalizálása mellett.³⁷

Az exportorientált termelésnek három fő része van:³⁸

1. Az olcsó munkaerővel előállított igénytelen, de alacsony áron eladható termékek.
2. A szakképzett munkaerő által előállított termékek.
3. K+F igényes ágazatok, ahol a versenyképesség fenntarthatóságát a hazai hozzáadott érték határozza meg.

Kína jelenleg mindhárom szempontból versenyképes.

Több érv szól amellett, hogy Kína újraértelmezve, a szükséges átalakításokkal továbbvigye exportorientált modeljét. Egy ilyen, három évtizede működő gazdaságirányítási mód nem váltható fel néhány év alatt egy főként belső keresletre épülő modellel, mert annak egyelőre a termelési, fogyasztási, technikai, vállalatvezetési, illetve intézményi feltételei nem adóttak. Tehát komoly növekedési és versenyképességi veszteségeket szenvedne el az ország, ha a feltételek megléte nélkül egy merőben más gazdaságpolitikai irányt követne. Emellett társadalmi feszültségekkel, munakerőpiaci problémákkal is szembesülne a vezetés, ami a külföldi tőke kivonulásával is fenyegethet.

Kína globális gazdasági szerepre tör, ami magával vonja azt, hogy a világ vezető áruexportőre is legyen, valamint magas devizatartalékokat halmozzon fel.³⁹

Kína az elmúlt három évtizedben alkalmazott, igen tudatos gazdasági stratégiának köszönhetően sikeresen, nagyobb megrázkódtatás nélkül vészelté át a válság következményeit, megfigyelhető, hogy Kína már nem csak az exportorientált termelésre alapozza gazdasági teljesítményét, hanem egyre inkább a belső fogyasztást igyekszik előmozdítani, hiszen ezen a téren még számos kiaknázatlan lehetőség adódik. Tehát a korábban követett gazdaságpolitikai stratégiáját átértelmezte, részben a válság, részben pedig az eddigi fejlődési model következményeinek hatására. Elgondolkodtató, hogy a jóléti államok gazdasági modelje vajon megfelelőnek bizonyul-e a jelen korban, hiszen a válságból eredő kihívásokat kevésbé eredményesen kezelték, ellentétben Kínával.

³⁷ Stratégiai Kutatások 2009-2010, II. Kötet, Kína és a Világ, Kína nemzetközi kapcsolatai és világgazdasági szerepének erősödése, A kínai – magyar kapcsolatok, Szerkesztette: Inotai András és Juhász Ottó, Magyar Tudományos Akadémia Világgazdasági Kutatóintézet, Miniszterelnöki Hivatal, Budapest, 2011, p. 279.

³⁸ U.a. p. 281.

³⁹ Stratégiai Kutatások 2009-2010, II. Kötet, Kína és a Világ, Kína nemzetközi kapcsolatai és világgazdasági szerepének erősödése, A kínai – magyar kapcsolatok, Szerkesztette: Inotai András és Juhász Ottó, Magyar Tudományos Akadémia Világgazdasági Kutatóintézet, Miniszterelnöki Hivatal, Budapest, 2011, p.286.

2. A „kínai model” jövője

Tálas Barna a következőképpen látja a „kínai model” jövőjét:

„... a „kínai model” jövője attól függ, hogy ez a model az elkövetkező években és évtizedekben mennyire lesz képes megfelelni Kínában a fenntartható fejlődés követelményeinek, milyen sikerrel lesz képes hozzájárulni a társadalom és gazdaság eddigi fejlődése nyomán keletkezett és a további fejlődés során jelentkező ellentmondások és problémák megoldásához.”⁴⁰

Ez a megállapítás is tükrözi, hogy a „kínai model” egy igen dinamikus model, amelyet folyamatosan hozzá kell igazítani a globális és a hazai kihívásokhoz. Kínában az intézményi struktúrák hatékonysága, a döntések megalapozottsága, gyorsasága, a vezetés rugalmassága mind hozzájárul ahhoz, hogy a modelt sikeresen tudják a felmerülő problémák megoldásának megfelelően alakítani. A stratégiának a jövőben tehát olyan irányba kell elmozdulnia, amely a központi államhatalom és irányító testület hatalmát megtartja, erősíti és megkérdőjelezhetetlenné teszi.

A jelenlegi kínai vezetés célja, „a gazdaság és a társadalom kiegyensúlyozott, fenntartható és harmonikus fejlődéséhez szükséges objektív és szubjektív, belső és külső feltételek fokozatos megteremtése.”⁴¹

Ennek megvalósításához az államigazgatásban és a költségvetési politikában a centralizáció és decentralizáció, a gazdaságirányításban a vállalati, valamint a kormányzati jogkörök és funkciók, a lakásépítési-, oktatási-, egészségügyi- és szociális politikában az állami támogatás és az öngondoskodás megfelelő arányát és megosztását kell elérni. Mindez hozzájárulhatna a jelenlegi túlságosan nagy jövedelmszintbeli és életszínvonalbeli különbség csökkentéséhez, amely a városi és vidéki lakosság, továbbá a keleti és nyugati régiók között fennáll.

A kínai vezetésnek a jövőben enyhítenie kell a népesedési politikáján. A szigorú születésszabályozás miatt ugyanis 1980 óta 400 millióval kevesebb gyermek született (a korábbi trendhez képest), ezáltal a kínai a világon az egyik leggyorsabban öregedő társadalom. A nemek szerinti megoszlás is aggasztó lehet, hiszen míg 1980-ban a fiú – lány arány 103:100 volt, jelenleg 120:100-ra tolódott a szám. Tehát 5 fiúra 4 lány jut a mai adatok alapján, aminek komoly következményei lehetnek a párválasztásban és a családalapításban. A túlzottan liberális abortusz-politikán is szigorítani kell a trend visszafordítása érdekében.⁴²

Várhatóan a jövőben is korlátozni fogják a szabad költözés és szabad munkavállalás jogát Kínában, ezzel elkerülve a fokozódó migrációt, amely veszélyeztetné a társadalmi rendet.

A „kínai model” átreformálásánál az alábbi pontokat kell számításba venni:⁴³

⁴⁰ Stratégiai Kutatások 2009-2010, I. Kötet, Kína Belső Viszonyai, Belső reformok, valamint a válság kezelése és következményei, A kínai modell fejlődése és következményei, Szerkesztette: Inotai András és Juhász Ottó, Magyar Tudományos Akadémia Világgazdasági Kutatóintézet, Miniszterelnöki Hivatal, Budapest, 2011, p. 321.

⁴¹ Stratégiai Kutatások 2009-2010, I. Kötet, Kína Belső Viszonyai, Belső reformok, valamint a válság kezelése és következményei, A kínai modell fejlődése és következményei, Szerkesztette: Inotai András és Juhász Ottó, Magyar Tudományos Akadémia Világgazdasági Kutatóintézet, Miniszterelnöki Hivatal, Budapest, 2011, p. 321.

⁴² U.a., p. 322.

⁴³ U.a. p. 324-331.

1. A kínai vidék komplex fejlesztése.

Kínában jelenleg az 1,4 milliárd fős népesség több mint fele, tehát kb. 700 millió ember vidéken él. A vidékfejlesztési politikával a kormány a falusi lakosság életkörülményein és jövedelmi szintjén kíván javítani oly módon, hogy megakadályozza a városokba történő tömeges migrációt. Ez némileg visszafogná az urbanizáció túlságosan gyors ütemét. Ehhez a mezőgazdaság és a hozzá kapcsolódó iparágak és szolgáltatások korszerűsítésére, valamint a vidéki munkahelyek bővítésére van szükség. Hozzá tartozik ehhez a vidéki kereskedelem, az oktatás, illetve az egészségügy javítását, ami szükségtelessé teszi a városba bejárást.

2. A gazdasági fejlődés modelváltásának meggyorsítása és az iparszerkezet javítása.

Ez alatt az extenzív módról az intenzív gazdasági fejlődésre való áttérést, valamint az exportorientált gazdaságfejlesztésről a fogyasztásorientált gazdaságfejlesztésre való áttérést értik.

Az iparszerkezet átalakításában kiemelt szerepet tulajdonítanak a „newtech” és „high-tech” iparágaknak, az új anyagokkal, biotechnológiával, az információs technológiával, az úrkutatással, a tengerkutatással kapcsolatos kutatásoknak és fejlesztéseknek.

3. A független kínai tudományos és műszaki újítóképesség erősítése, Kína innovatív orszaggá tétele.

A kormány folyamatosan növeli a kutatásra és fejlesztésre szánt állami kiadások összegét.

Inotai András úgy látja, hogy a kínai gazdaságpolitikát kettős irány fogja jellemezni az elkövetkezendő időszakban. Várhatóan jelentősen növekedni fog az import, a bővülő kereslet kielégítése végett, miközben az export csökkenésére nem számíthatnak. Az exportorientációról csak fokozatosan tudnak a belső keresletet kielégítő termelésre áttérni. Közben a lakosság hajlamát is a megtakarításról a fogyasztás irányába kell terelni. Számolnia kell a vezetésnek azzal, hogy a jelenleg nemzetközileg versenyképes kis- és középvállalkozások valószínűleg nem fognak a külföldi piacokról a belső piac érdekében lemondani, önkéntesen korlátozni kivitelüket. A kínai vállalati filozófia, amelynek lényege, hogy nem a vállalati profit, hanem a „nemzeti érdek” a fontos, továbbra is kedvező hatással lehet a fejlődésre. Az exportorientáció fenntartása összhangban áll az új kínai stratégiával, amelyben leszögezik, hogy a 21. század meghatározó versenyképességi elemei a stabil intézményrendszer, valamint a világos és gyors döntéshozatal.⁴⁴

Ahhoz, hogy a továbbfejlesztett „kínai model” a jövőben követendő példává váljon más fejlődő és feltörekvő országok számára, Kínának a globális problémák kezelésében és a fenntartható fejlődés elégséges megoldásában is példát kell mutatni. A „kínai model”, valamint annak továbbfejlesztett változata azonban továbbra sem fog megfelelni az európai vagy amerikai nézeteknek.

⁴⁴ Inotai András: Kína világgazdasági szerepének erősödése – Az exportorientált modell jövője, Vélemények – Kommentárok – Információk, Magyar Tudományos Akadémia Világgazdasági Kutatóintézet, Budapest, 206. szám, 2010. szeptember 24.

„... a model ugyanis továbbra sem az egyének szabadságjogainak a maximális érvényesülését, hanem az állam vagy az államszövetségben együtt élő és együttműködő népek és nemzetek közössége kollektív érdekeinek a védelmét, és a társadalmi igazságosság, integráció és szolidaritás hagyományosan kínai, konfuciánus elveinek a lehetőségekhez igazodó érvényesülését fogja a mindenkori politikai vezetés számára alapkövetelményként támasztani.” – állapítja meg Tóth Barna.⁴⁵

Összefoglalás

Kína az elmúlt harminc évben hatalmas fejlődést mutatott. A „reform és nyitás” politikájának meghirdetése óta töretlen a gazdasági növekedése. Évi kb. 10%-os GDP bővülést tud felmutatni, páratlanul magas a devizatartalékok aránya (2011. március végén az érték elérte a 3045 Mrd USD-t, ami szinte már veszélyes lehet⁴⁶). A reformoknak köszönhetően Kína egy olyan exportorientált fejlődési útra lépett, amellyel elnyerte a „világ legnagyobb exportőre” címet. Szakértők szerint a jelenlegi fejlődés üteme mellett az ország 2030-ra a világ legnagyobb gazdaságává válhat, maga mögé utasítva az Egyesült Államokat (bár egyesek úgy gondolják, ez akár hamarabb is bekövetkezhet a jelenlegi fejlődési ütem mellett). Mindezen eredmények hatására kezd kialakulni egy olyan globális vélekedés, hogy létezik egy „kínai model”. De vajon létezik-e ténylegesen? Modelnek nevezhető a kínai stratégia vagy csak egy kísérletezésről van szó, amely pozitív és negatív hatásokkal egyaránt bír? Ha létre is jött egy „kínai model”, hogyan fog tovább folytatódni? Mit hoz a jövő?

Ezekre a kérdésekre próbáltam választ kapni, és elemeztem végig Kína fejlődését a kezdeti reformoktól egészen napjainkig, a világgazdasági válság utáni időszakig. Számos szerző véleményét, publikációját olvastam el, de egyértelmű választ egyik sem adott. Talán nem is lehet. Hiszen hiába látjuk ma ezeket az összehasonlíthatatlanul nagy sikereket, ami Kínát jellemzi, pontosan tudjuk, a siker milyen áldozatokkal járt. Az erőltetett iparosítás következtében a mezőgazdaság, a környezet komoly károkat szenvedett. A lakossági jövedelmek között igen nagy szakadék alakult ki, a nyugati és keleti területek között szintén óriási fejlettségbeli különbség jött létre. A szigorú születésszabályozás, illetve a laza abortusz-politika következtében ma a kínai az egyik leggyorsabban öregedő társadalom. Ez komoly hátrányt jelenthet a jövőbeli gazdasági fejlődésben. A vezetés azonban már felismerte a stratégia fonákját, és igyekszik orvosolni a hibákat. A kialakult problémák súlyos társadalmi feszültségeket rejtenek magukban. Ha nem veszik elejét a társadalmi elégedetlenségnek, beláthatatlan következményei lehetnek.

Véleményem szerint létezik „kínai model”, amely egy nagyon tudatosan felépített gazdaság- és társadalompolitikai irányelv. Azonban ez a model egy dinamikus változó model. Mindig az adott kihívásokhoz, célokhoz igazítják. Szerintem éppen ez a kínai sikerek egyik titka, hogy nagyon rugalmasan, gyorsan tud reagálni a kormány, és igen reálisan méri fel az aktuális helyzetet. Bár korábban számos ellen-

⁴⁵ Stratégiai Kutatások 2009-2010, I. Kötet, Kína Belső Viszonyai, Belső reformok, valamint a válság kezelése és következményei, A kínai modell fejlődése és következményei, Szerkesztette: Inotai András és Juhász Ottó, Magyar Tudományos Akadémia Világgazdasági Kutatóintézet, Miniszterelnöki Hivatal, Budapest, 2011, p. 331.

⁴⁶ Nagy Gábor: A nagyság átka – Kína térnyerése és gazdasági dilemmái; HVG, 2011. április 30., 17. szám

példa is volt erre, azonban a válság egyértelműen kihozta a vezetés ezen tulajdonosságát.

A kínai vezetés a reformok elindításakor még nem látta a választott fejlődési út nehézségeit és következményeit. Nem számoltak azzal, hogy milyen átalakulások fognak végbemenni a társadalomban, és milyen károkat fog elszenvedni a környezet. A cél a növekedés volt, minden áron, és ez meg is valósult. A fejlődés árával nem számoltak. Most azonban éppen ennek jött el az ideje. Kína bár nem akar lemondani az exportorientált gazdaságpolitikáról, továbbra is a világgazdaság motorja kíván lenni, azonban megfigyelhető a hangsúlyeltolódás a belső kereslet fokozásának irányába. A kormány elsősorban a lakossági fogyasztást próbálja ösztönözni, mivel jelenleg igen nagy a megtakarítási ráta. Ez részben a távol-keletiek kulturális sajátossága, de nagyban hozzájárul az is, hogy Kínában semmiféle szociális háló nem létezik. Tehát az egészségügyi ellátás és nyugdíj biztosítása csak a megtakarítás útján lehetséges. A mindenáron való növekedéssel szemben már egyre nagyobb hangsúlyt fektetnek a lakosság életszínvonalának emelésére, az életkörülmények, az emberi környezet javítására – ezáltal a társadalmi instabilitás megszüntetésére. A mennyiségi fejlődéssel szemben a minőségre helyeződik a hangsúly a 21. században. A cél egy tudásalapú gazdaság és innovációs társadalom létrehozása. A reform, a stabilitás és a fejlődés összehangolására törekszik a kormány. Kiegyensúlyozott gazdasági növekedés a belső és külső kereslet stabilitása mellett lehetséges.

Kína a nemzetközi élet aktív résztvevője is kíván lenni. Egyre inkább megfigyelhető, hogy globális szerepre tör, felelősnek érzi magát a globális problémák kezelésében, a világgazdaság egészséges működésének fenntartásában, a nemzetközi gazdasági és politikai élet egyik meghatározó szereplőjévé akar válni.

A 21. század elsődleges célja egy harmonikus békés társadalom létrehozása, és a fenntartható fejlődés megvalósítása Kínában. Ez már egy átalakított, „új kínai modell” tükröz, amely sokkal emberközpontúbb, a fenntartható fejlődést tartja szem előtt.

Meglátásom szerint az állam erős, koordináló szerepe a gazdaságban továbbra is fennmarad. A sikereket maga a KKP, az állam tudta elérni. A vezetés számtalanszor bizonyította a népnek, hogy rátermett, tehát a legitimizmusát nem lehet megkérdőjelezni. Emiatt is hoz a kormány olyan döntéseket, amelyekkel a társadalmi feszültségeket enyhítheti, hiszen egyéb esetben félt, hogy a párt pozícióját ássa alá az elégedetlenség és instabilitás.

Talán az is megmutatkozik már, hogy Kína elindult a demokratizálódás útján. Bár még nagyon csírájában vannak ennek jelei, de tükrözi az is véleményem szerint, hogy az utolsó alkotmánymódosításba (2004) már belefoglalták az emberi jogokat. Elméleti síkon tehát már elindult egy folyamat, azonban a gyakorlat még várat magára.

Úgy gondolom, ha Kína továbbra is ezt az utat folytatja, közelíthet egy szociáldemokrata berendezkedésű államhoz.

„A „modern” szociáldemokrácia alatt ma már nem a neoliberais viszonyokhoz való alkalmazkodást, hanem a fejlett termelési, és technikai kulturát is számba vevő autentikus baloldali gondolatiságot értjük. A modern szociáldemokrácia egyetért azzal, hogy a gazdasági növekedés a jólét - egyik- szükséges feltétele, ezért támogatja

a „szociális piacgazdaság” fejlődését és abban a túlsúlyba került magánérdekeket háttérbe szorító reformját.”⁴⁷

Tehát a szociáldemokraták elfogadják a piacgazdaságot és a demokratikus államstruktúrát, mindemellett az állam erős, irányító szerepét is helyesnek tartják. Ha végiggondoljuk Kína fejlődési útját, és a „kínai model” jövőképét, úgy gondolom, párhuzamba hozhatjuk a szociáldemokratizmussal. A piacgazdasági státusz megkérdőjelezhetetlen, a politikai berendezkedés pedig véleményem szerint egy idő után át fog alakulni annak érdekében, hogy a további fejlődésnek ne legyen gátja.

Felhasznált források

- Inotai András - Juhász Ottó: A változó Kína, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2009
- Inotai András - Juhász Ottó: Kína és a válság, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2010
- Stratégiai Kutatások 2009-2010, I. Kötet, Kína Belső Viszonyai, Belső reformok, valamint a válság kezelése és következményei, A kínai model fejlődése és következményei, Szerkesztette: Inotai András és Juhász Ottó, Magyar Tudományos Akadémia Világgazdasági Kutatóintézet, Miniszterelnöki Hivatal, Budapest, 2011
- Stratégiai Kutatások 2009-2010, II. Kötet, Kína és a Világ, Kína nemzetközi kapcsolatai és világgazdasági szerepének erősödése, A kínai – magyar kapcsolatok, Szerkesztette: Inotai András és Juhász Ottó, Magyar Tudományos Akadémia Világgazdasági Kutatóintézet, Miniszterelnöki Hivatal, Budapest, 2011
- Jordán Gyula: „Az ég magas, a császár messze van” Igazságszolgáltatás, jog és politika Kínában, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2008
- Ifj. Simon György: Reform és növekedés Kínában, Közgazdasági Szemle, XLVIII. Évf., 2001. július-augusztus
- Meisel Sándor – Somai Miklós – Vígvári Gábor – Völgyi Katalin: Kína változó szerepe a világgazdaságban és a WTO-ban
- <http://www.chinanetwork.hu/portal/downloads/MAGYAR/publikacio/2008%20tanulmanyok/4-04-Meisel%20et%20al.pdf>
- Inotai András: Kína világgazdasági szerepének erősödése – Az exportorientált „model” jövője, Vélemények – Kommentárok – Információk, Magyar Tudományos Akadémia Világgazdasági Kutatóintézet, Budapest, 206. Szám, 2010. szept. 24.
- Szunomár Ágnes: Felvásárolja-e Kína Európát?, Vélemények – Kommentárok – Információk, Magyar Tudományos Akadémia Világgazdasági Kutatóintézet, Budapest, 215. Szám, 2011. január 18.
- Nagy Gábor: A nagyság átka – Kína térnyerése és gazdasági dilemmái; HVG, 2011. április 30., 17. szám
- http://wajjiao.blog.hu/2008/12/31/kina_1978_2008
- <http://hungarian.cri.cn/1/2007/04/02/2@70077.htm>
- <http://hu.wikipedia.org/wiki/Szoci%C3%A1ldemokr%C3%A1cia>;

⁴⁷ <http://hu.wikipedia.org/wiki/Szoci%C3%A1ldemokr%C3%A1cia>; letöltés ideje: 2011.04.30., 20:06